

Ключевые слова: оппозиция, парламентская оппозиция, структуризация парламентской оппозиции.

Koltsov V. Factors Of Parliamentary Opposition Structuring: Theoretical And Methodological Context

The article is dedicated to highlighting, theoretical and methodological analyzing of the factors of parliamentary opposition structuring. Among them, attention is given to such factors as institutional, especially electoral and party, executive and legislative, socio-political, cultural and behavioral ones. The author found that consideration of factors of parliamentary opposition structuring posits the question of its institutionalization, which is decided on the basis of models and modeling of parliamentary opposition. It was demonstrated that the formation and functioning of parliamentary opposition in a democratic or undemocratic (hybrid or autocratic) political regime has an essential meaning in this context.

Keywords: opposition, parliamentary opposition, parliamentary opposition structuring.

УДК 342.7(477)

Маценко Є. В.

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ОБҐРУНТУВАННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ: СТАН І СПЕЦИФІКА

Актуальність даної проблеми обумовлена рядом об'єктивного характеру обставин, що суттєво даються в знаки особливо в роки після розпаду колишнього СРСР та розбудови незалежної суверенної України. Існує реальна потреба теоретичного осмислення суті конституційно-правового обґрунтування прав людини задля того, аби уявити: а) повноту такого обґрунтування в контексті світової та європейської суспільної практики; б) адекватність засад та механізмів практичного забезпечення прав людини в нових конкретно-історичних умовах.

Ключові слова: демократія, закон, права людини та громадянина, політика.

Світовий і національний контексти юридичного обґрунтування прав і свобод людини мають як спільні риси, так і окремі специфічні особливості. Крім того, є два основні рівні прав людини: а) теоретичний (теоретико-методологічне обґрунтування та правова інституціалізація); б) практичний (засади, механізми, практичне забезпечення прав людини). Оскільки в даному випадку йдеться про теоретико-методологічний аспект прав людини, то вкажемо на те, що існують декілька загальносвітового виміру політико-юридичних документів своєрідного рамкового характеру, що беруться за основу у будь-якому суспільстві при обґрунтуванні прав людини. Фахівці – юристи, політологи, соціологи і т.ін. до таких документів в першу чергу відносять:

а) в історично-генезисному аспекті: англійську Петицію про права (1628 р.); Габес Корпус Акт (1679 р.); англійський Біль про права (1689 р.); Декларацію про незалежність США (1776 р.); Вірджинську Декларацію про права (1776 р.); французьку Декларацію прав людини і громадянина (1789 р.); Конституцію Пилипа Орлика (Україна, 1710 р.) та ін.;

б) в аспекті прав людини і громадянина у ХХ-ХХІ ст.: Загальну декларацію прав людини (1948 р.); Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод (1895 р.), інші міжнародні закони і пакти.

Зрозуміло, що існує велика спеціальна наукова література щодо прав і свобод людини і громадянина, де такі права і свободи – їх сенс, зміст, характер, специфіка і т.ін., розглядаються у світовому і національному контекстах. Достатньо назвати імена таких зарубіжних і вітчизняних фахівців як В. І. Акуленко, М. О. Баймуратов, Е. Бредлі, М. В. Буроменський, В. Г. Буткевич, В. А. Василенко, Л. І. Глухарева, Л. Г. Гусейнов, Г. М. Даниленко, Р. Дворкін, В. Н. Денисов, М. Дженіс, І. Дмитрієв, Дж. Донеллі, В. І. Євінгов, С. В. Ісакович, Р. Кей, М. І. Козюбра, Є. А. Лукашова, І. І. Лукашук,

О. О. Мережко, В. В. Мицик, К. В. Муравйов, Р. О. Мюллерсон, В. Ф. Погорілко, П. М. Рабінович, Н. М. Раданович, Е. Л. Рубін, Р. К. М.Сміт, Л. Д. Тимченко, Дж. Хамфрі, Л. Хенкін, С. В. Шевчук, М. Шоу та інші вчені. Роль ООН у захисті прав людини аналізували П. О. Недбайло, Г. В. Ніколайко, Г. А.М. Хауамда, А. Т. Грушова та інші.

Оскільки в останнє десятиліття Україна все помітніше орієнтується на європейську практику реалізації демократичних засад суспільного розвитку, захисту прав людини, варто згадати праці М. Ф. Анісімова, В. Г. Буткевича, Л. Ю. Гіджівана, В. Є. Мармазова, В. П. Паліюка, Л. В. Пастухова, І. С. Піляєва, П. М. Рабіновича, Н. М. Радановича, А. Л. Федорова, І. С. Чижа, С. В. Шевчука та інші.

Маємо, перш за все, ряд специфічних колективних праць з прав людини, серед яких помітно виділяється монографія «Конституційні права, свободи і обов'язки людини і громадянина в Україні» [7], в якій розкривається сутність та зміст конституційно-правового статусу людини, громадянина в сучасній Україні. Так, директор Інституту держави і права ім. В.М.Корецького НАН України Ю.Шемчушенко вказує на те, що Конституція України містить спеціальний розділ «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина». Це – 47 статей (ст. 21-68), якими і визначається правовий статус людини і громадянина. «Відповідно до Конституції, – пише Ю. Шемчушенко, – громадяни мають рівні права і свободи та є рівними перед законом. Ці права і свободи гарантуються державою. Важливе значення при цьому має конституційне положення про те, що при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод (ст.22 Конституції України).

Підкреслимо, що Основний Закон України разом з тим виходить з міжнародно-правової концепції, відповідно до якої права, свободи і обов'язки особи обмежені правами, свободами і обов'язками інших осіб. У цьому зв'язку забороняється зловживання правами, тобто їх використання таким чином, що це завдає шкоди правам і законним інтересам інших фізичних і юридичних осіб, порушує встановлений правопорядок у державі. У ст. 68 Конституції України закріплений обов'язок усіх громадян неухильно додержуватися вимог Конституції та законів України, не посягати на права і свободи, честь та гідність інших людей» [Там само, с.4].

Така практика конституційного закріплення прав і свобод людини багато в чому є загальносвітовою, особливо в частині загальнонаціонального визначення й закріплення прав і свобод людини.

Робимо акцент на тому, що у кожній державі основу прав і свобод людини становлять саме Конституційні права. Україна в цьому плані – не виняток. Конституційні права і свободи людини в Україні – це закріплені в Конституції України права і свободи, які належать кожній людині, незалежно від наявності чи відсутності правового зв'язку між нею і українською державою (громадянство).

З усіх класифікацій прав людини (їх немало) найпоширенішою є класифікація за: суб'єктами права; за формою здійснення. За суб'єктами права такі права і свободи громадянина, права і свободи іноземців та осіб без громадянства, права і свободи окремих категорій людей.

За формою здійснення прав і свобод їх поділяють на індивідуальні й колективні (наприклад, право на страйк є тільки колективним правом); за часом, з якого права і свободи людини і громадянина належать людині – на природні та інші. Окремо можна вести мову про поділ прав за значенням їх для особи – на основні (життєво необхідні) і неосновні (доповнюючі, конкретизуючі) тощо.

Другою і, вважаємо, найпоширенішою, є класифікація прав і свобод за такими сферами життєдіяльності людини: політична; економічна; соціальна; культурна та ін.

Зазначимо і те, що немало фахівців у галузі права виділяють також такі групи основних прав людини: фізичні, політичні, економічні, соціальні, екологічні, сімейні, культурні, особисті права (див. напр.: Колодій А. М., Олійник А. Ю. Права людини і громадянина в Україні: Навч. посібн. – К., 2003. – С. 167). О. Фрицький, зокрема, визначає

окремими групами природні (особисті), громадянські, політичні права і свободи проголошені буржуазними революціями; соціально-економічні, які ґрунтувалися на соціальному вченні; колективні, або солідарні, прав, проголошені, головним чином країнами «третього світу» (Фрицький О.Ф, Конституційне право. – К., 2006. – С. 172).

Уточнимо, що з усіх форм (систем) класифікації конституційних прав людини, скоріше всього, найпоширенішою є така класифікація:

а) громадянські, або особисті права і свободи людини. Саме вони створюють можливості людині вільно розпоряджатися собою, забезпечувати особисту свободу, життєво важливі умови існування, є гарантією від будь-якого незаконного втручання у сферу її індивідуальної життєдіяльності (право на життя, на свободу і особисту недоторканість, право на недоторканість житла та ін.). Важко сказати однозначно, але громадянські права, скоріше найчастіше порушуються і найвразливіше впливають на людину, її життєдіяльність;

б) політичні права і свободи. Завдяки їм людина має (або ні) можливість брати участь у суспільно-політичних відносинах, займатися громадсько-корисною діяльністю, врешті – політичною діяльністю. Йдеться про процеси формування та функціонування влади, створення і діяльність політичних партій, об'єднань, рухів, брати участь у різноманітних діях і акціях суспільно-політичного характеру;

в) соціальні та економічні права людини (громадянина). Завдяки їм кожна людина має (або ні) відповідні можливості забезпечити особі належний життєвий рівень, право на власність і працю, проявляти підприємливість та ініціативу в реалізації своїх здібностей і придбання засобів для існування, беручи участь у виробництві матеріальних та інших благ (конституційне право кожного на працю, на приватну власність, на житло, на соціальне забезпечення та ін.)

В Україні (та і у світі загалом) помітну і суттєву роль у політико-юридичному закріпленні прав людини зіграли історичні документи Київської Русі (Руська правда), Конституція Пилипа Орлика (1710 р.). Пізніше – у роки Центральної Ради та Гетьманату також було прийнято ряд важливих політико-правового характеру документів. Однак, основу сучасних прав людини (громадянина) становлять конституції, що приймалися в Україні у радянські часи. Нагадаємо, що за роки радянської влади в Україні було прийнято чотири конституції (1919, 1929, 1937, 1978). Вони проголошували різний правовий статус особи, обсяг її прав і свобод.

Концептуальною основою закріплення прав людини в конституціях тривалий час в Україні залишалися положення Декларації прав трудящого і експлуатованого народу, прийнятої у січні 1918 р. Найбільш повно закріпила систему прав і свобод людини Конституція УРСР 1937 р., у якій провідне місце посідали:

- економічні права (право на особисту власність і її успадкування, на працю тощо);
- соціальні права (право на матеріальне забезпечення в старості, в разі хвороби і втрати працездатності);
- культурні права (право на освіту);
- політичні права (свобода слова, друку, зборів і демонстрацій, свобода совісті тощо);
- особисті права (недоторканість особи, житла, таємниці листування);
- виборчі права (закріплювались окремим розділом) [9, с. 24].

Окремого розгляду, при цьому потребують саме події після Другої Світової війни, що залишили слід на формулюванні та практичній реалізації прав людини в Україні.

Крім Конституції України (1996 р.) права і свободи людини в Україні закріплюються (деталізуються) в окремих законах України. Так, одним з важливіших в частині прав і свобод людини, громадянина є Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» (15.10.2000 р.). Суть в тому, що у кожній країні такі стандарти – це своєрідний «мінімум» життєвих гарантій, які, в першу чергу, зобов'язується створити і надати саме держава. В кожній країні такі стандарти є, звичайно, різними, оскільки вони

забезпечуються головним чином за рахунок рівня соціально-економічного розвитку суспільства (країни) – ВВП, прожитковий мінімум, гарантії в освіті, охороні здоров'я, соціальних послуг тощо.

Маємо в Україні немало законів, в яких закріплено права людини, громадянина на окремі, великого значення послуги в освіті, охороні здоров'я, соціальному забезпеченні, наприклад, Закон України «Про основи законодавства про охорону здоров'я» [4] тощо.

Існує немало законів України, що регламентують, захищають права людини у специфічних сферах і умовах діяльності. Наприклад, оскільки гостро постає багато питань праці, зайнятості громадян в умовах неоднозначного формування ринкових відносин, маємо такий своєрідний Закон України як «Про порядок вирішення трудових спорів» (1998 р.) [5].

Показовим є те, що законодавство новітньої України певною мірою закріплює і намагається обґрунтувати окремо права жінок і чоловіків, окремих соціальних груп, що успішно робиться зокрема в багатьох європейських країнах. Так, з перших років після проголошення Незалежності України в країні розпочалося формування так званого ювенального (молодіжного) законодавства. Наприклад, одним з показових є специфічний рамкового характеру «молодіжний» закон «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» (1993 р.), в якому окрім загальних прав молоді людини, громадянина проголошуються права щодо освіти, праці, духовного розвитку, військової служби та інші [6]. Є надто мало країн, де б подібні закони були прийняті, але для процесів розвитку, соціалізації молоді, її включення в соціально-політичні, суспільні процеси державотворення такі закони мають величезне значення.

До специфічних законів, що стосуються прав і свобод людини в Україні відносимо і Закон України «Про національні меншини в Україні» (1992 р.) [3]. Оскільки Україна є державою багатонаціональною, проблема мультикультуралізму, особливо в останній час, набула неабиякої актуальності і навіть гостроти.

Такими на наш погляд, є загальні та специфічні особливості конституційно-правового обґрунтування прав і свобод людини в сучасній Україні, що безпосередньо торкаються як теоретичного, так і практичного аспекту цієї проблематики.

Використана література:

1. Вісник Академії правових наук України, 2008. – № 3(54).
2. Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» від 05.10.2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2017-14>
3. Закон України «Про національні меншини в Україні» 25 червня 1992 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2494-12>
4. Закон України «Про основи законодавства про охорону здоров'я» від 19 листопада 1992 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2801-12>
5. Закон України «Про порядок вирішення трудових спорів» [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 34. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/137/98-%D0%B2%D1%80>
6. Закон України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 16. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2998-12>
7. Конституційні права, свободи і обов'язки людини і громадянина в Україні [Текст]. – К.: Основи, 2008. – 252 с.
8. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року [Текст]. – Київ, 1996. – 42 с.
9. Пазенок А.С. Права та свободи людини та громадянина [Текст] : навч. посіб. / А.С.Пазенок. – К.: Академ. видав., 2010. – 176 с.

Маценко Е. В. Конституционно-правовые основы обоснования прав и свобод человека в современной Украине: состояние и специфика

Актуальность данной проблемы обусловлена рядом объективного характера обстоятельств, что существенно дают о себе знать особенно в годы после распада бывшего СССР и развития независимой суверенной Украины. Существует реальная потребность теоретического осмысления сути конституционно-правового обоснования прав человека для того, чтобы уяснить: а) полноту такого обоснования в контексте мировой и европейской общественной жизни; б) адекватность принципов и механизмов практического обеспечения прав человека в новых конкретно-исторических условиях.

Ключевые слова: демократия, закон, права человека и гражданина, политика.

Matsenko E. Constitutional And Legal Bases Of The Substantiation Of Human Rights And Freedoms In Modern Ukraine: State And Specificity

The urgency of this problem is due to a number of objective nature of the circumstances, they make themselves felt especially in the years after the collapse of the former USSR and the development of an independent sovereign Ukraine. There is a real need for a theoretical interpretation of the essence of the constitutional and legal justification of human rights in order to understand: a) the completeness of such a substantiation in the context of world and European public life; b) the adequacy of the principles and mechanisms for the practical provision of human rights in the new concrete historical conditions.

Keywords: democracy, law, human and citizen rights, politics.

УДК 321.013:342.26 (438)

Бровко О. В.

ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В ПОЛЬЩІ

Розглянуто еволюцію розвитку місцевого самоврядування Польщі в рамках чотирьох періодів. Виявлено відповідність між змінами віх в історії та змінами в організації та функціонуванні місцевого самоврядування в Польщі. Зокрема, проаналізовано та досліджено організацію місцевого самоврядування в Першій Речі Посполитій, на польських землях у складі інших іноземних держав, в Другій Речі Посполитій та в Польській Народній Республіці. Дано оцінку змінам та переважаючим тенденціям в місцевому самоврядуванні Польщі в кожному з чотирьох періодів його еволюції.

Ключові слова: місцеве самоврядування, Польща, Перша Річ Посполита, польські землі у складі іноземних держав, Росія, Пруссія, Австрія, Друга Річ Посполита, Польська Народна Республіка, адміністративно-територіальний устрій, еволюція, розвиток місцевого самоврядування, Україна

Актуальність. Успішне реформування місцевого самоврядування в Україні неможливе без вивчення багатого досвіду адміністративно-територіальних перетворень зарубіжних країн. За даних умов особливої актуальності набуває дослідження історичного досвіду реформування основ устрою місцевого самоврядування Республіки Польща – країни, що мала багато спільного з Україною як у далекому минулому, так і в епоху існування соціалістичного табору.

Проблемам місцевого самоврядування Польщі у вітчизняній та польській літературі було присвячено чимало робіт науковців, зокрема таких як М. В. Баглай, Л. Д. Воеводіна, Б. Завадська, М. Ельжановська, О. Фролов та інших. Але саме питання еволюції місцевого самоврядування Польщі, не достатньо розкрито і потребує подальшого дослідження вітчизняними науковцями.

Мета статті дослідити та проаналізувати особливості етапів еволюції системи місцевого самоврядування Республіки Польща

Відповідно до мети роботи були поставлені **задачі:**